

Arne Jon Isachsen

EKSTRA

Oktober 2010

FREDSPRIS TIL BESVÆR

Nobels fredspris gikk i år til Liu Xiaobo. En forkjemper for demokrati i Kina som nå sitter i fengsel. Noen kinesere er stolte over at en landsmann fikk prisen. Andre synes det er en grov fornærmelse. Er ikke "hundre års ydmykelse" nok? Som startet med britenes opiumskrig i 1840 og varte frem til opprettelsen av Folkerepublikken Kina i 1949. Et demokratisk Kina ville kanskje vært et fattigere Kina.

"Menneskene tror gjerne at verden er som de selv ønsker", sa Julius Cesaer. Jeg tror at bjerketreet til naboen vil vokse pent sammen på toppen etter at han har kuttet det ned til det halve. Slik at solen atter kan skinne på meg. Hvorfor tror jeg det? Har null peiling på beskjæring av trær. Fordi jeg, som Cesaer observerte, gjerne vil at det skal være slik.

Er demokrati best alltid, og for alle?

Vi i Vesten, anført av USA, tror at demokrati er den beste styringsformen. Alltid. Og over alt. Churchill var litt mer nyansert. "Demokrati er den verste styringsformen som finnes", sa han, "bortsett fra alle de andre som har vært prøvd."

Vi tar sjelden bryet med å grunne nærmere over hvorvidt demokrati à la vårt er det beste for alle andre. "Om Kina skulle etablere et demokrati av vestlig type, ville det ikke gi en sterk nok konsentrasjon av makt til å holde landet sammen". Det hevdet Kinas forrige toppleder, Jiang Zemin. Er det slik? Eller var dette bare en unnskyldning for status quo?

Er det noe i at Kina, med sine 1,3 milliarder innbyggere, har behov for makt som er mer konsentrert enn hva som er tilfellet i vestlige demokratier? Er her en avveining mellom

stabilitet og demokrati? Kan et folkestyre i dagens Kina ha som pris et ustabilt Kina? Med tiden, vil et demokrati med kinesiske kjennetegn modnes frem i Midtens Rike?

Jiang legger til at fullt demokrati er et verdig mål for Kina som det er for andre land, men at Kina ikke har råd til demokrati enda. Råd til? Hva menes?

Fra klassekamp til økonomisk vekst

I desember 1978 fikk Deng Xiaoping gjennomslag for at økonomisk vekst skulle være Kinas fremst mål, ikke lenger klassekamp, som Mao hadde drevet på med til sin død to år tidligere. I 1980 hentet Deng inn den liberale Hu Yaobang og lot ham bli generalsekretær i Partiet, mens Zhao Ziyang, som hadde gjort økonomiske underverk som partisekretær i Sichuan-provinsen, ble statsminister. Det fryktens slør som Mao hadde latt senke over Kina, ble feid bort. Den økonomiske veksten tok seg opp.

Hu Yaobang lå imidlertid foran sin tid. Hans liberale sinnelag ble for mye for Deng og gruppen av "de åtte gamle" – alle født før 1910 – som hadde den egentlige makten i Kina. Et frittalende intervju som Yaobang gav til en avis i Hong Kong, gjorde ikke situasjonen enklere. Da studenturoligheter brøt ut i Shanghai i desember 1986, måtte Hu Yaobang gå av som partisjef, men fikk beholde sin plass i Politbyrået.

Hvem skulle Deng sette i stedet? Zhao Ziyang fikk jobben. Deng likte det grepet Zhao hadde på økonomien. Når det gjaldt politisk liberalisering derimot, kunne Deng styre seg. På dette området var Zhao Ziyang enda mer Hu Yaobang enn Hu Yaobang, ble det sagt. Under hans tid fikk de hundre blomster blomstre. Kravet om demokratiske reformer lød stadig sterkere.

Da Hu Yaobang døde i april 1989, brøt uroligheter ut. "En god mann er død, men mange dårlige lever fortsatt", stod det å lese på bannere på Beijing-universitetet. Urolighetene spredte seg til andre byer. Etter hvert fikk studentene støtte fra andre samfunnsgrupper. Tiltakende korrupsjon og raskt økende prisstigning som reduserte reallønnen og uthullet kjøpekraften på oppsparte midler, nørte opp under den generelle misnøyen.

I tillegg gjorde en stor grad av forvirring seg gjeldende. Som historikeren Immanuel C. Y. Hsü sier: "Den offentlige moralen var i ferd med å gå i oppløsning. Forvirring om verdier og kaos i styringen gjorde seg gjeldende over alt. I 1988 var Kina "in a state of flux"".

Stabilitet fremfor alt

I denne situasjonen satte Deng foten ned. Den 4. juni 1989 sendte han tanks mot sultestreikende studenter på Den himmelske freds plass. Etter det ble det slutt på alt snakk om demokrati. I januar 1992 satte Deng foten ned en gang til. Denne gangen var det tempoet i den økonomiske utviklingen det stod om. I Shenzhen, hvor den økonomiske fremdriften var raskest, og reformene hadde kommet lengst, måtte man sette opp dampen, forlangte Deng. Så hva skulle man da si om Kina ellers? Mer marked, så klart, med rom for det frie initiativ, under rammen av ettpartistatet rent politisk.

Dengs Kina var en leninistisk ettpartistat kombinert med markedsliberalistisk statskapitalisme. Det gav stabile rammebetingelser for kineserne. Og en imponerende

økonomisk vekst som ingen ende ser ut til å ha. Kineserne fant utløp for sine talenter i kunst og kultur, i vitenskap og forretningsdrift. Eller man kunne gå inn i Partiet og prøve å gjøre seg gjeldende på den politiske arenaen – eventuelt med ønske om å prøve å utvide denne, dvs. innføre en form for demokrati.

Om man med demokrati mener ryddig og ublodig overgang av makt, slik den østerrikskfødte filosofen Karl R. Popper gjør, har Kina i dag et klart islett av demokrati. I Kina sitter nemlig topplederne på åremål. Etter to ganger fem år er det over og ut. Deng innførte denne ordningen, men satt selv med makten langt utover dette.

I april i år omtalte statsminister Wen Jiabao den tidligere partisjefen Hu Yaobang i rosende ordelag. Er dette et tegn på at Wen, på tampen av sin karriere – han går av om vel to år – for alvor vil sette demokrati på dagsorden? Eller er Wen Jiabao den største skuespilleren i Kina? Det mener Yu Jie, en 37 år gammel kinesisk forfatter. Wen frir til publikum uten å mene alvor. Lederduoen Hu Jintao og Wen Jiabao, fortsetter Yu Jie, setter som Deng Xiaoping målet om stabilitet over alt annet.

Ville et demokratisk Kina vært et mindre mektig Kina?

Som vi vet gikk Nobels fredspris i år til Liu Xiaobo. En forkjemper for demokrati som nå sitter i fengsel. Når Kina nå er blitt så mektig, må landet tåle at andre kikker det i kortene, sa Torbjørn Jagland som er formann i komiteen. Men kan det tenkes at Kina er blitt mektig – den økonomiske veksten siden 1978 har i gjennomsnitt har vært på nær ti prosent per år – fordi Deng ved sin brutale og faste opptreden sørget for stabile rammebetingelser? Ville et demokratisk Kina vært et mindre mektig Kina? Og ville det i så fall hatt som konsekvens at Jagland ikke ville ha kikket Kina i kortene?

Fredsprisen har skapt røre i Kina. Noen mener den tjener demokratiets sak. Andre er mer skeptiske. En mann som er dømt for å oppfordre til innenlandske opptøyer, får en pris for dette fra et annet land. Mange kinesere føler dette som en grov fornærmelse. Er ikke ”hundre års ydmykelse” nok? Som startet med britenes opiumskrig i 1840 og varte frem til opprettelsen av Folkerepublikken Kina i 1949. Andre er stolte over at en kineser har fått Nobels fredspris.

”Intet menneske er så godt at det har rett til å styre over et annet uten at det andre mennesket godtar det”, sa Abraham Lincoln. I løpet av de siste tre tiårene har Kina blitt et mer pluralistisk samfunn. På sikt vil trolig et demokrati med kinesiske kjennetegn vokse frem.

22. oktober 2010

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>